

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 330.14
JEL Classification: J 01

DOI: 10.37332/2309-1533.2020.3-4.17

Руда Т.В.,
*канд. екон. наук, старш. наук. співроб.,
провід. наук. співроб. відділу дослідження митних зобов'язань,
Науково-дослідний центр митної справи
Науково-дослідного інституту фіскальної політики
Університету державної фіскальної служби України*
Нагорічна О.С.,
*канд. пед. наук, старш. наук. співроб.,
заступник директора Науково-дослідного інституту фіскальної
політики з наукової роботи – начальник
Науково-дослідного центру митної справи
Університету державної фіскальної служби України*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Ruda T.V.,
*cand.sc.(econ.), senior research fellow,
leading research fellow at the department
of researches of customs obligations,
Scientific and Research Center of Customs Affair of Research Institute
of Fiscal Policy of University of State Fiscal Service of Ukraine*
Nagorichna O.S.,
*cand.sc.(ped.), senior research fellow,
deputy director of Research Institute of
Fiscal Policy on Scientific Work –
head of Scientific Research Center Customs Affair
of University of State Fiscal Service of Ukraine*

THEORETICAL ASPECTS OF SOCIAL CAPITAL FORMATION IN UKRAINE

Постановка проблеми. Сучасні реалії глобалізаційних перетворень обумовлюють необхідність переосмислення ролі людини та соціального капіталу в контексті забезпечення розвитку держав. Саме від спрямованості соціального капіталу залежить ефективність соціально-економічних процесів, які відбуваються як в окремих країнах, так і у світі в цілому. Він є одним із елементів забезпечення взаємодії між соціумом та держаними інституціями, що в кінцевому результаті визначає рівень розвитку країни та її позиціонування на міжнародному рівні.

На сьогодні, тема соціального капіталу для України є відносно новою, проте дуже нагальною і гострою, оскільки саме соціальний капітал є одним із показників сформованості суспільства, що безпосередньо виражається через ефективність функціонування громадянських інституцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувана проблематика, досить недавно стала об'єктом дослідження у вітчизняній літературі, проте уже є суттєві напрацювання у цій сфері. Зокрема, варто відмітити праці Колота А., Грішнєвої О., Буркинського Б., які дослідили сутність категорії

«соціальний капітал» та її роль для розвитку суспільства і функціонування держави. Досить фундаментальними є напрацювання Сибірцева В. щодо структури соціального капіталу, та Сибірякова С., який дослідив особливості соціального капіталу державних службовців та ін.

Водночас, залишається ще багато дискусійних питань щодо змістового наповнення категорії «соціальний капітал», визначення його галузевої специфіки, дослідження економічної природи цього поняття та напрацювання механізму його оцінювання, нагромадження та розвитку за сучасних умов, що і зумовило актуальність нашого дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні особливостей вітчизняних підходів до трактування сутності, структурного наповнення та особливостей формування соціального капіталу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як показує міжнародний досвід, наявність соціального капіталу сприяє єдності й цілісності громадянського суспільства, його ж відсутність, як правило, стає причиною знищення демократії та спричиняє негативні соціальні явища.

Дослідження наявних літературних джерел вказує на те, що проблеми соціального капіталу набувають популярності й актуалізуються вітчизняними вченими. У зведеному вигляді основні підходи до трактування дефініції «соціальний капітал» наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Основні підходи до визначення категорії «соціальний капітал» у вітчизняній науці

Автор	Визначення категорії «соціальний капітал»
Колот А. [1]	сукупність суспільних причинно-наслідкових зв'язків, що встановлюються між окремими індивідами та соціальними групами задля ефективної економічної взаємодії на основі довіри і взаємності зобов'язань
Грішнова О. [2]	є особливою формою капіталу, що існує в таких елементах громадської організації, як соціальні мережі, соціальні норми й довіра, що створюють умови для координації й кооперації заради взаємної вигоди
Буркинський Б. [3]	сукупність реальних чи потенційних ресурсів, пов'язаних з наявністю стійкої мережі відносин взаємного знайомства і визнання, яка забезпечує своїм членам підтримку у вигляді колективного капіталу; це сукупність діючих формальних і неформальних норм (правил) і організацій, що дозволяють соціальним групам і суспільству в цілому організувати своїх членів для вирішення спільних економічних (на основі ефективно-го використання ресурсів) і соціальних (на основі соціальної справедливості) завдань
Зайцев Ю. [4]	система цілеспрямованих соціальних зв'язків, що виникають на рівні суспільства та на рівні окремого підприємства, фірми і забезпечують соціальну організацію відносин між основними суб'єктами господарської діяльності, основу якої складають взаємодія, довіра, надійність і прозорість у стосунках
Гугнін Е., Чепак В. [5]	одна з форм капіталу, що, будучи багатофункціональним, сприяє задоволенню інтересів індивіда і водночас обслуговує суспільні та групові інтереси
Багнюк А. [6]	це «капітал» соціального спілкування, капітал людських взаємин через обмін квантами істини, добра, краси, справедливості, закону, віри, правди
Шпикуляк О. [7]	сукупність матеріальних і нематеріальних активів, що констатують формування соціально-економічного забезпечення
Грицаєнко М. [8]	це сукупність зв'язків та соціально-економічних відносин, здатних приносити дохід, які виникають у певній соціальній мережі на основі існуючих норм та довіри
Сікора В. [9]	це головний напрям економічного мислення в сфері економічного розвитку
Горожакіна М. [10]	як економічний інститут – це специфічні переваги й обмеження неформального характеру, що забезпечують взаємодію економічних агентів на основі реалізації методологічного принципу «довіра – зобов'язання без санкцій»
Дем'янчук О. [11]	це зв'язки, норми і довіра, які здатні передаватися від однієї соціальної ситуації в іншу
Ковязіна К. [12]	це теоретичний конструктор, який описує мережу знайомств, що дає доступ до ресурсів інших учасників соціальної мережі, відносини між якими засновані на взаємній довірі, цінностях та нормах, що в результаті функціонування даної мережі дає можливість отримання прибутку
Сибіряков С. [13]	це активне, усвідомлене вибудовування відносин у суспільстві
Колодій А. [14]	є ознакою зрілості й ефективності громадянського суспільства, а також тим його основним продуктом, що забезпечує вплив громадянського суспільства на інші сфери суспільного життя, у тому числі (а можливо й насамперед) – на політику

Джерело: узагальнено на основі [1–14]

Окрім того, варто зазначити, що ще у 1916 р. М. Туган-Барановський у роботі «Соціальні основи кооперації» розкрив основи теорії соціального капіталу. Зокрема, на його думку, конкуренція і

кооперація виступають тими основними взаємодоповнюючими процесами ринкової економіки, які тісно пов'язані з теорією розвитку соціального капіталу суспільства [15].

Також дослідженню концепції соціального капіталу присвячені праці В. Степаненко, який визначив його взаємозв'язок із специфікою формування громадянського суспільства в Україні за умов пострадянських перетворень [16].

У своїх працях М. Лесечко та О. Сидорчук аналізують соціальний капітал з позицій державного управління та відносин держави з носіями соціального капіталу [17].

Доцільно звернути увагу на напрацювання у даному напрямі Демківа О., який обґрунтував необхідність вивчення соціального капіталу із врахуванням його особливостей [18]. На його думку, найбільш повним є дослідження трирівневої моделі соціального капіталу залежно від того, що виступає його об'єктом – колективне чи індивідуальне благо. Так, він виділяє такі його три стани:

– «індивідуальний соціальний капітал («мережевий капітал») – механізм зниження коштів трансакцій між індивідами внаслідок прямого чи опосередкованого знайомства між ними;

– груповий соціальний капітал мезорівня – це механізм зниження коштів трансакцій між індивідами внаслідок їх приналежності до однієї соціальної спільноти;

– груповий соціальний капітал макrorівня – це механізм зниження коштів трансакцій між індивідами внаслідок їх приналежності до одного суспільства» [18].

У концепції О. Демківа значна увага приділяється соціальній мережі. Він розглядає її як домінуючу складову соціального капіталу, без якої він є неможливим. При цьому, соціальна мережа виступає ключовою при визначенні і вимірюванні його рівня. Тобто, передбачається, що саме за допомогою методології мережевої соціології можна дослідити соціальний капітал.

Таким чином, проаналізувавши наведені визначення та підходи до вивчення категорії «соціальний капітал», доцільно навести риси, які є для них спільними й визначають природу даного поняття:

– соціальний капітал виступає однією із форм капіталу, що може впливати на реалізацію інтересів та економічний розвиток як конкретного економічного суб'єкта, так і держави в цілому;

– він є нематеріальним ресурсом, що часто виступає загальним надбанням суспільства;

– основою його формування є нематеріальні ресурси суспільства;

– він є багатофункціональним та мультидисциплінарним;

– характеризується неформалізованою структурою;

– його використання передбачає виникнення синергії та досягнення певного результату;

– має здатність до нарощування та девальвації.

При цьому, відмінність між наведеними трактуваннями полягає у дослідженні характеристик та об'єктів, що закладено в основу даної категорії, зокрема – довіра, традиції, культура, функції, використання індивідуального чи сукупного потенціалу та ін.

Таким чином, соціальний капітал виступає особливим нематеріальним активом суспільства, складовими якого є історично сформовані та прийняті більшістю громадян правила, традиції, форми організації спільної діяльності та соціально-економічної взаємодії індивідів, що базуються на культурних цінностях та пріоритетах.

На сьогодні в літературних джерелах є досить багато підходів до структурного наповнення соціального капіталу, проте, найбільш повним та обґрунтованим з економічної точки зору, на наш погляд, є запропонований Сибірцевим В. [19]. Він повною мірою інтегрує основні теорії трактування категорії «соціальний капітал», що розкривають окремі аспекти існування та розвитку даного суспільного феномену.

В узагальненому вигляді структуру соціального капіталу наведено на рис. 1.

Окрім того, варто відзначити, що саме довіра виступає чи не найголовнішим елементом, що забезпечує взаємозв'язок між усіма структурними частинами соціального капіталу й відображає стан його розвитку у суспільстві. Саме цей індикатор покладено в основу більшості методик, що використовуються для оцінювання соціального капіталу.

На сьогодні зростання значення та ролі соціального капіталу при функціонуванні економічних систем обумовлюється тим, що він здатний не лише акумулювати й сприяти більш ефективному використанню інших ресурсів, а й, в деяких випадках, компенсувати їх відсутність.

Наявність соціального капіталу створює передумови для розвитку індивідів, груп та організацій за рахунок забезпечення доступу до нових знань, вмінь, навичок і, навпаки, обмежений доступ до соціальних зв'язків, соціальна ізоляція або замкнутість окремих індивідів, груп перешкоджають використанню та нагромадженню соціального капіталу.

Варто зазначити, що соціальний капітал є досить складним багатограним соціально-економічним поняттям, а тому виділяють різні підходи до його класифікації у вітчизняній науці.

Так, досліджуючи формування соціального капіталу, Г. Коломієць і Е. Алієва [20], виділяють бондінговий, бріджинговий та об'єднаний види соціального капіталу. В основу такої класифікації покладено напрацювання Р. Патнама, який виділяє два типи соціального капіталу, а саме: об'єднуючий (англ. – bonding) та сполучаючий (англ. – bridging). При цьому, об'єднуючий соціальний

капітал Р. Патнам пояснює наявністю зв'язків, які виникають у соціальних мережах між однорідними групами для подолання щоденних побутових проблем, сполучаючий – наявністю зв'язків в різнорідних групах, члени яких формують взаємини довіри для досягнення спільних цілей спільноти чи суспільства. Згодом виокремлюється ще один тип соціального капіталу – зв'язуючий (англ. – linking), який характеризує «вертикальні» зв'язки у групах, що об'єднують людей з різними соціальними статусами [21].

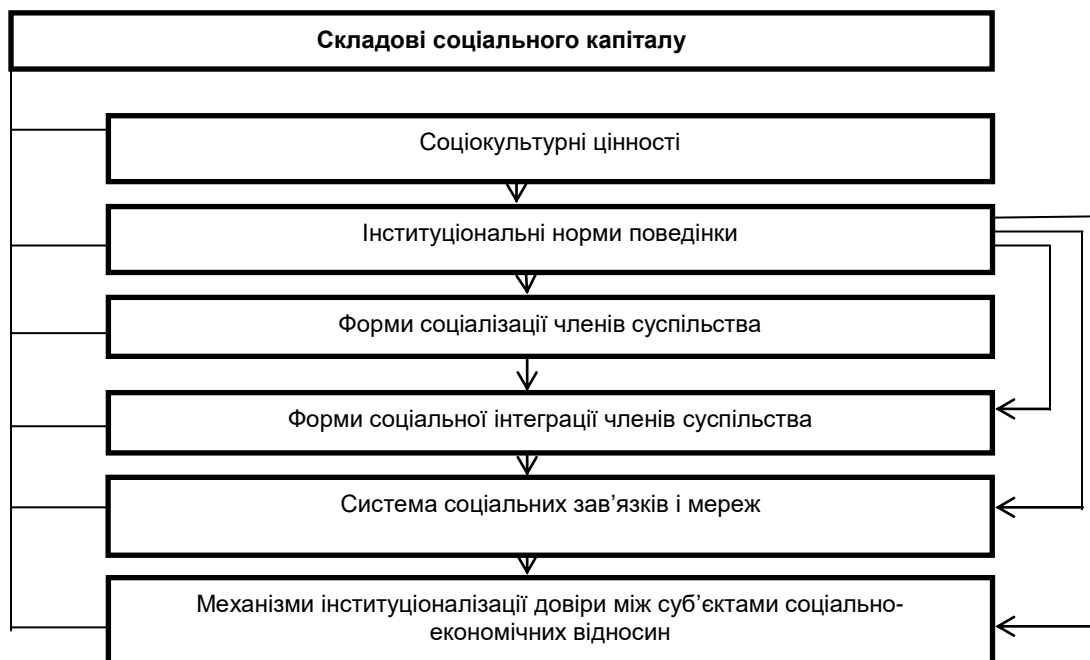

Рис. 1. Складові соціального капіталу

Джерело: узагальнено на основі [19]

Подібним є й підхід, запропонований Є. Мішеніним та Н. Олійник, які пропонують розглядати наступні форми соціального капіталу:

1) зв'язуючий (сукупність сильних соціальних зв'язків і відповідної їм нормативно-ціннісної системи, що утворюють відносно замкнуту структуру, а також визначають характер взаємодії індивідів в її межах);

2) горизонтальноінтегруючий (сукупність слабких, переважно горизонтальних зв'язків і відповідної їм нормативно-ціннісної системи, що об'єднує індивідів, які належать до різноманітних партикулярних груп);

3) вертикальноінтегруючий (сукупність слабких соціальних зв'язків, що охоплюють різні рівні соціальної, економічної та владної ієрархії і підкріплюються нормативною й ціннісною системою, загальною для взаємопов'язаних суб'єктів) [22].

Г. Жалдак, досліджуючи формування, нарощення та використання соціального капіталу, також виділяє подібні види соціального капіталу: зовнішній, внутрішній; вертикальний, горизонтальний [23].

А. Баланда [24], В. Борисова [25], Н. Корж [26], Л. Четверікова [27] пропонують розрізняти структурний (суспільні інститути, мережі, асоціації та правила, що визначають їхнє існування) та когнітивний (довіра, відносини, цінності та способи поведінки) соціальний капітал.

Окрім того, соціальний капітал поділяють на позитивний та негативний з огляду на його суспільний вплив. Так, О. Кіреєва позитивно характеризує взаємини між людьми, що ведуть до кооперування з метою надання взаємодопомоги, боротьби зі злочинністю і вживанням наркотиків, негативно – поширення корупції, неписана практика рішення питань на тлі недовіри до органів державної влади [28].

Однак, деякі дослідники стверджують, що соціальний капітал має лише позитивний зміст, у разі негативних наслідків слід мати на увазі відсутність або дефіцит соціального капіталу. Так, А. Колодій вважає, що соціальний капітал може бути лише позитивним. Негативні тенденції у розвитку суспільства можуть свідчити лише про його низький рівень [14].

М. Рябінчук, навпаки, припускає, що негативний соціальний капітал є наслідком суб'єктивної оцінки форм соціального капіталу з боку представників окремих соціальних груп, для яких наслідки такої форми становитимуть витрати [29].

Окрім того, прийнято розрізняти індивідуальний соціальний капітал (на рівні людини) та соціальний капітал громадянського суспільства в цілому. Людина формує й нарощує індивідуальний

соціальний капітал в процесі свого навчання, набуття життєвої мудрості, дотримання традицій та етичних норм, формуючи відносини з іншими індивідами, що спричиняє позитивний синергійний ефект. При цьому, сукупність індивідуальних соціальних капіталів в комплексі з формуванням рівня довіри до державних інституцій створюють загальний соціальний капітал.

До того ж, особливої актуальності на сьогодні набуває питання дослідження галузевого рівня даної категорії, оскільки, саме така градація дає можливість деталізувати вивчення соціального капіталу за окремими інституціями із врахуванням їх специфіки та визначення впливу на ефективність функціонування держави. Варто проаналізувати хоча б ситуацію, що стосується соціального капіталу державних службовців, які за своєю суттю є комунікативною ланкою між громадянами та державою, представниками та виразниками держаної політики.

На сьогодні в Україні рівень розвитку соціального капіталу в цій галузі суттєво поступається загальному розвитку суспільства. Це, в першу чергу, обумовлено наявністю гострого «кадрового голоду», оскільки бажання кардинально оновити кадровий склад в державі призвело до стрімкого зниження рівня компетентності посадових осіб, руйнації багаторічної професійної співпраці й поширення хаосу в державних структурах. Як наслідок – рівень довіри до органів державної влади стрімко знижується, якість прийнятих управлінських рішень є низькою і незрозумілою для більшості громадян, зовнішня та внутрішня політика розвивається хаотично, за результатами чого, безумовно, спостерігатимуться негативні тенденції у розвитку соціального капіталу на усіх рівнях.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, чи не єдиним інструментом забезпечення поступального розвитку соціального капіталу в Україні є усвідомлення ролі та значення громадянина як його основного носія.

При цьому, реалізація технології формування соціального капіталу в Україні повинна включати:

– послідовну роботу в напрямі формування «середнього класу» як основи життєздатного суспільства;

– забезпечення регулярного достовірного інформування громадян про діяльність органів державної влади (існування незалежних ЗМІ, функціонування комунікаційних каналів представників влади із громадянами, підвищення рівня інформаційної безпеки, формування інформаційної культури);

– виявлення соціально активних груп населення та постійну співпрацю із ними в контексті формування позитивного соціального капіталу;

– зміцнення зворотних зв'язків, з метою перевірки життєздатності прийнятих управлінських рішень;

– розробку та реалізацію цільових освітніх програм з метою забезпечення навчання перспективних працівників, громадських діячів шляхом проведення тренінгів, вебінарів, короткострокових курсів підвищення кваліфікації, конференцій, налагодження співпраці з науковими установами, виконання спільних досліджень та ін.

Підсумовуючи вище наведене, варто зазначити, що соціальний капітал є не тільки невід'ємною умовою розвитку дієздатного суспільства, а і його ресурсом, який дає можливість і поштовх до особистісного розвитку кожному громадянину, відновлення довіри між індивідами та до органів державної влади, а також здатність і бажання приймати участь у роботі державних інституцій.

Література

1. Колот А. М. Соціально-трудова сфера: етап відносин, нові виклики, тенденції розвитку : монографія. Київ : КНЕУ, 2010. 251 с.
2. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки : монографія. Київ : Т-во «Знання», 2001. 254 с.
3. Буркинський Б. В., Горячук В. Ф. Соціальний капітал: сутність, джерела та структура, оцінка. *Економіка України*. 2013. № 1. С. 67-81.
4. Зайцев Ю. К. Соціалізація економіки України як стратегічна потреба її розвитку : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.01.01. Київ, 2002. 36 с.
5. Гугнін Е., Чепак В. Феномен соціального капіталу. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2001. № 1. С. 49-57.
6. Багнюк А. Л. Соціальний капітал і квантифікація суспільних процесів у сучасному соціумі. URL: www.filosof.com.ua/Jornel/M_71/Vahnuk.pdf (дата звернення: 30.04.2020).
7. Шпикуляк О., Мазур Г. Інституційні засади формування соціального капіталу в механізмі розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2014. № 8. С. 63-68.
8. Грицаєнко Г. І., Грицаєнко М. І. Соціальні інвестиції в соціальний капітал. *Бізнес Інформ*. 2018. № 1. С. 188-194.
9. Сікора В. Від соціального забезпечення до соціальної політики. URL: www.niss.gov.ua/kio/Table/Jalilo16 /022.htm (дата звернення: 30.04.2020).

10. Горожанкіна М. Є. Соціальний капітал суспільства в умовах трансформації економічної системи (питання теорії і методології) : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.01.01. Донецьк, 2008. 32 с.
11. Дем'янчук О. І. Елементи соціального капіталу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. : Економіка. 2010. Вип. 14. С. 271-279.
12. Ковязіна К. О. Про необхідність удосконалення величин прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 3. С. 113-117.
13. Сибіряков С. О. Соціальний капітал державних службовців України як чинник становлення громадянського суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_4_8 (дата звернення: 30.04.2020).
14. Колодій А. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні : монографія. Львів : Вид-во «Червона Калина», 2002. 275 с.
15. Кузьменко В. П. Теорія людського і соціального капіталу та кооперація інноваційного виробництва пострадянських країн. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9305/01-Kuzmenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.03.2020).
16. Степаненко В. Соціальний капітал у соціологічній перспективі: теоретико-методичні аспекти дослідження. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2001. № 2. С. 24-41.
17. Лесечко М. Д. Соціальний капітал: теорія і практика : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. 220 с.
18. Демків О. Мережева структура соціального капіталу : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.03. Київ, 2006. 16 с.
19. Сибірцев В. Структура та складові соціального капіталу суспільства. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Екон. науки. 2014. Вип. 26. С. 98-104.
20. Коломієць Г. Соціальний капітал як актуальний чинник антикризового розвитку господарської системи. *Бізнес Інформ*. 2016. № 11. С. 19-23.
21. Putnam R. *Bowling Alone: the collapse and revival of American community*. Free Press. New York, 2000. 544 p.
22. Мишенин Е., Олейник Н. Социальный капитал: теоретические подходы к формированию сущности и содержания. *Механізм регулювання економіки*. 2008. № 3. Т. 2. С. 84-91.
23. Жалдак Г. Формалізація дії соціально-економічного механізму в системі інноваційного розвитку машинобудівних підприємств. *Бізнес Інформ*. 2015. № 5. С. 122-127.
24. Баланда А. Надрага В. Соціальний капітал підприємства: переваги та ризики прояву. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2013. № 1(21). С. 37-41.
25. Борисова В. Зростання соціального капіталу як головна передумова розвитку громадянського суспільства. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2014. Вип. 24(2). Т. 22. С. 203-207.
26. Корж Н. Структурування соціального капіталу як елемента корпоративного капіталу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 9. Ч. 1. С. 122-126.
27. Четверікова Л. Проблема інституалізації соціального капіталу як передумови розвитку громадянського суспільства в Україні. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2012. Вип. 24. С. 62-66.
28. Кіреєва О. Тенденції розвитку теорії «соціального капіталу». URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-01/KireevaStat.pdf> (дата звернення: 25.04.2020).
29. Рябінчук М. Соціальний капітал : структура та зміст. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2012. Вип. 2. С. 59-64.

References

1. Kolot, A.M. (2010), *Sotsialno-trudova sfera: etap vidnosyn, novi vyklyky, tendentsii rozvytku* [Social and labor sphere: the stage of relations, new challenges, tendencies to development], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 251 p.
2. Hrishnova, O.A. (2001), *Liudskiy kapital: formuvannia v systemi osvity i profesiinoy pidhotovky* [Human capital: forming in the system of education and professional preparation], monograph, T-vo "Znannia", Kyiv, Ukraine, 254 p.
3. Burkynskiy, B.V. and Horiachuk, V.F. (2013), "Social capital: essence, sources and structure, estimation", *Ekonomika Ukrainy*, no 1, pp. 67-81.
4. Zaitsev, Yu.K. (2002), "Socialization of economy of Ukraine as strategic necessity of her development", Thesis abstract of Doc. Sc. (Econ.), 08.00.01, Kyiv, Ukraine, 36 p.
5. Huhnin, E. and Chepak, V. (2001), "Phenomenon of social capital", *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh*, no. 1, pp. 49-57.
6. Bahniuk, A.L. (2010), "A social capital and quantification of public processes are in modern society", available at: www.filosof.com.ua/Jornel/M_71/Bahnuk.pdf (access date April 30, 2020).

7. Shpykuliak, O. and Mazur, H. (2014), "Institutional principles of forming of social capital in the mechanism of development of rural territories", *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 63-68.
8. Hrytsaienko, H.I. and Hrytsaienko, M.I. (2018), "Social investments in a social capital", *Biznes Inform*, no. 1, pp. 188-194.
9. Sikora, V. (2010), "From public welfare to social politics", available at: www.niss.gov.ua/kio/Table/Jalilo16/022.htm (access date: April 30, 2020).
10. Horozhankina, M.Ye. (2008), "A social capital of society in the conditions of transformation of the economic system (question of theory and methodology)", Thesis abstract of Doc. Sc. (Econ.), 08.00.01, Donetsk, Ukraine, 32 p.
11. Demianchuk, O.I. (2010), "Elements of social capital", *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Ser. : Ekonomika*, Iss. 14, pp. 271-279.
12. Koviagina, K.O. (2015), "About the necessity of improvement of sizes of living wage and minimum wage", *Stratehichni priorytety*, no. 3, pp. 113-117.
13. Sybyriakov, S.O. (2013), "Social capital of civil servants of Ukraine as factor of becoming of civil society", *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no. 4, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_4_8 (access date April 30, 2020).
14. Kolodii, A. (2002), *Na shliakhu do hromadianskoho suspilstva. Teoretychni zasady y sotsiokulturni peredumovy demokratychnoi transformatsii v Ukraini* [On a way to civil society. Theoretical principles and sociocultural pre-conditions of democratic transformation are in Ukraine], monograph, Vyd-vo «Chervona Kalyna», Lviv, Ukraine, 275 p.
15. Kuzmenko, V.P. (2007), "Theory of human and social capital and co-operation of innovative production of post-soviet countries", available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9305/01-Kuzmenko.pdf?sequence=1> (access date March 20, 2020).
16. Stepanenko, V. (2001), "Social capital in the sociological perspective: theoretical and methodological aspects of the study", *Sotsiologia: teoriia, metody, marketynh*, no. 2, pp. 24-41.
17. Lesechko, M.D. (2010), *Sotsialnyi kapital: teoriia i praktyka* [Social capital: theory and practice], monograph, LRIDU NADU, Lviv, Ukraine, 220 p.
18. Demkiv, O. (2006), "Network structure of social capital", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 22.00.03, Kyiv, Ukraine, 16 p.
19. Sybirtsev, V. (2014), "The structure and components of social capital of society", *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, Iss. 26, pp. 98-104.
20. Kolomiets, H. (2016), "Social capital as an actual factor of anti-crisis development of the economic system", *Biznes Inform*, no. 11, pp. 19-23.
21. Putnam, R. (2000), *Bowling Alone: the collapse and revival of American community*, Free Press, New York, USA, 544 p.
22. Mishenin, E. and Oleinik, N. (2008), "Social capital: theoretical approaches to the formation of essence and content", *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky*, no. 3, Vol. 2, pp. 84-91.
23. Zhaldak, H. (2015), "Formalization of the social and economic mechanism in the system of innovative development of machine-building enterprises", *Biznes Inform*, no. 5, pp. 122-127.
24. Balanda, A. and Nadraha, V. (2013), "Social capital of the enterprise: advantages and risks of manifestation", *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 1(21), pp. 37-41.
25. Borysova, V. (2014), "The growth of social capital as the main precondition for the development of civil society", *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu*, Iss. 24(2), Vol. 22, pp. 203-207.
26. Korzh, N. (2014), "Structuring social capital as an element of corporate capital", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Iss. 9, Part 1, pp. 122-126.
27. Chetverikova, L. (2012), "The problem of institutionalization of social capital as a precondition for the development of civil society in Ukraine", *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku*, Iss. 24, pp. 62-66.
28. Kirieieva, O. (2014), "Trends of the development of theory "social capital"", available at: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-01/KireevaStat.pdf> (access date April 25, 2020).
29. Riabinchuk, M. (2012), "Social capital: structure and content", *Visnyk NTUU "KPI". Filosofiia. Psykholohiia. Pedagogika*, Iss. 2, pp. 59-64.